

Oponentský posudok na habilitačnú prácu PhDr. Daniela Špeldu, Ph.D

Proměna historiografie vědy

Historiografia vedy prešla v dvadsiatom storočí radom zásadných premien, sprevádzaných výraznou vnútornou diferenciaciou. Reflexia týchto zmien je dôležitá ako pre samotnú historiografiu vedy tak aj pre oblasť filozofie vedy. Monografia Dr. Špeldu „*Proměny historiografie vědy*“ prináša ucelený výklad vývinu hlavného prúdu historiografie vedy od jej počiatkov v 18. storočí až po súčasnosť. Autor rozdelil knihu na tri časti. Vo svojom posudku napred stručne predstavím obsah knihy a potom pristúpim ku zhodnoteniu práce ako celku.

Prvá časť práce, *Ve službách vědy: nástin dějin historiografie vědy*, prináša náčrt prvého obdobia vývinu disciplíny od jej počiatkov v období osvietenstva až po 60-te roky dvadsiateho storočia, kedy nastupuje proces jej profesionalizácie. Spočiatku bolo písanie o dejinách vedy doménou filozofov, ktorí používali vybrané epizódy z histórie vedy na podporu filozofických téz. Dejiny vedy boli najčastejšie používané osvietencami ako ilustrácia idey pokroku, pričom koncom 18. storočia došlo u Condorceta k významnému posunu: „*cílem dějin lidstva už není dokonalost, ale neomezené zdokonalování*“ (s. 35). Na osvietenstvo nadviazal pozitivizmus, ktorý prevzal mnohé prvky osvietenského pojatia dejín vedy. Jedným z najvýznamnejších predstaviteľov pozitivistickej historiografie vedy bol George Sarton (1881–1956), ktorý býva považovaný za zakladateľa historiografie vedy ako samostatného vedného oboru.

Autor výstižne opisuje viaceré charakteristické črty pozitivistickej historiografie, ako:

- kumulativistický model vývinu poznania
- predstava jednotného univerzálneho pokroku vedy
- chápanie dejín vedy ako určujúceho faktoru vývinu ľudstva
- snaha identifikovať nepriateľov pokroku
- nekritické používanie metafory pokroku, rastu, cesty, zdokonaľovania

Autor osvedčil kritický odstup, schopnosť presnej analýzy a schopnosť poskladať jednotlivé aspekty do celku. Obraz pozitivistickej historiografie, ktorý predkladá je presný a výstižný.

V závere prvej kapitoly uvádza ešte výklad diela Alexandra Koyrého (1892–1964), popredného francúzskeho historika vedy, ktoré tvorí určitý prechod medzi pozitivistickou a súčasnou profesionálnou historiografiou vedy. Koyré už opustil mnohé prvky pozitivistického prístupu k dejinám vied, avšak ešte stále si podržal internalistickú metódu výkladu ako aj určité prvky univerzalistickej filozofie dejín. Pre ďalšie generácie historikov bol však veľmi dôležitý Koyrého spôsob práce s prameňmi.

Druhá časť práce, *Profesionalizace oboru: diachronní přístup*, opisuje motívy, ktoré viedli k profesionalizácii historiografie vedy. Jedným z najdôležitejších z nich bolo opustenie pohľadu na dejiny z hľadiska poznatkov súčasnej vedy a presadenie *diachronného* (alebo kontextuálneho) prístupu, ktorý „*chápe vědecké poznání minulosti především jako historický fenomén a při jeho zkoumání většinou nepřihlíží k dnešnímu vědeckému poznání*“. Porušenie princípu diachronného prístupu vedie často k anachronizmom rôzneho druhu, ktoré autor systematicky vymenúva a analyzuje:

- prenášanie disciplinárnej matice (pojmu vedy, medzioborových vzťahov, názvov oborov, motívov a cieľov vedeckého skúmania, metód a postupov, ...) súčasnej vedy na vedu skúmaného obdobia
- hodnotenie individuálnych výkonov (sklamanie očakávaní, vynechanie omylov, zamieňanie teórie a jej pôsobenia) na základe kritérií súčasnosti
- nadčasové súvislosti (zavádzanie teleológie, antedatovanie správnosti teórií, relevantnosť, hľadanie predchodcov)

Po analýze anachronizmov autor pristupuje k charakterizácii rôznych aspektov diachronného prístupu. Na pozadí širokej literatúry ilustruje zmeny v chápaní samotného pojmu vedy, zmeny v pohľade na kontinuitu či diskontinuitu v dejinách, zmeny v chápaní vedeckej teórie. Vysvetľuje tiež základné žánre a témy diachronného výskumu.

V tretej, záverečnej časti práce, nazvanej *O vědě a společnosti: externalismus*, autor ukazuje, a na vybraných témach podrobne dokumentuje prechod od internalistického pojatia historiografického výskumu k externalistickému. Diskutuje téma vzťahu vedy a náboženstva, sociálnu históriu vedy, sociológiu vedeckého poznania, sociálny konštruktivizmus a sociálne aspekty vedeckého poznania.

Celkovo možno konštatovať, že práca je napísaná na vysokej profesionálnej úrovni. Autor sa vynikajúco orientuje v súčasných diskusiách, má prehľad o svetovej literatúre (zoznam použitej literatúry má 38 strán, pričom uvádzané tituly sú aj skutočne použité v texte) a dokáže rozsiahly spracovaný materiál presne a prístupne vyložiť. Obraz o dejinách historiografie vied, ktorý v práci predkladá, predstavuje originálnu syntézu, ktorou autor prispieva k rozvoju a sebareflexii oboru dejín vedy.

Práca jednoznačne *spĺňa* požiadavky kladené na habilitačné práce a preto *odporúčam* aby bola prijatá ako habilitačná práca v obore *Teorie a dějiny vědy a techniky*.

V Prahe 3. 3. 2014

.....
Prof. RNDr. Ladislav Kvasz, Dr.
KMDM PeDF UK v Praze